

Особливості розвитку транскордонного співробітництва в розрізі прикордонних регіонів України

Здійснено аналіз та узагальнено індикатори розвитку транскордонного співробітництва України. Виявлено формальну та неформальну взаємодію суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва України. Виокремлено явища неформальної взаємодії в транскордонному просторі та їх вплив на умови життєдіяльності прикордонних регіонів України.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, суб'єкти транскордонного співробітництва, учасники транскордонного співробітництва, неформальна взаємодія учасників транскордонного співробітництва.

Постановка проблеми. За сучасних умов поштовху євроінтеграційних процесів України, а також подій, що відбуваються на східних кордонах України, зростає роль транскордонного співробітництва, позаяк відкриваються нові можливості і загрози сталого розвитку прикордонних регіонів. Транскордонні процеси сприяють тому, що в межах суміжних прикордонних регіонів поглиблюється взаємодія в економічній, соціальній, науково-технічній, культурно-освітній, екологічній та інших сферах, а також розробляються та втілюються ідентичні чи спільні механізми підвищення конкурентоспроможності прикордонних регіонів у транскордонному просторі. Саме спільні узгоджені дії суб'єктів транскордонного співробітництва в межах їх повноважень, які перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін, дозволяють виявити, одержати та нарощувати позитивний синергетичний ефект.

Прикордонне розташування в умовах інтеграції вже саме по собі потенційно є одним з найбільш потужних і ефективних чинників економічного зростання, який дозволяє отримати відчутний імпульс для розвитку прикордонних регіонів. Досягнути цього можна шляхом поглиблення транскордонного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці розвитку транскордонного співробітництва присвячено багато наукових праць, кількість яких за останні роки значно зросла. Зокрема, дослідженню транскордонної співпраці України значну увагу приділили провідні такі вітчизняні дослідники В. Будкін, М. Лендел, Ю. Макогон, М. Мальський, І. Михасюк, Н. Мікула, О. Мілашовська, С. Мітряєва, А. Мокій, С. Пи-

саренко, В. Чужиков та ін. Однак у дослідженнях цього напрямку недостатньо уваги приділено індикації взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва.

Метою статті є індикація взаємодії суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва в розрізі прикордонних регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні не викликає сумніву, що транскордонне співробітництво є одним з важливих стратегічних напрямів розвитку прикордонних регіонів, який створює додаткові можливості для вирішення проблемних питань щодо умов життєдіяльності прикордонних регіонів та інтенсифікації інтеграційних процесів Україна-ЄС у регіональному вимірі. Тим паче, що з країнами ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія) межують 5 прикордонних регіонів України (Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська, Львівська, Волинська області).

Індикація транскордонного співробітництва (табл. 1):

1. *Угода про транскордонне співробітництво* регламентує правові, організаційні, економічні та інші аспекти цього співробітництва. Найбільше таких угод укладено у Закарпатській та Одеській областях – по 7 угод. Інформація щодо виконання угод про транскордонне співробітництво та про їх результати надається центральними органами виконавчої влади України.

2. *Транскордонне співробітництво як стратегічний пріоритет розвитку прикордонного регіону* визначено в Стратегіях регіонального розвитку 4 прикордонних областей (Львівська, Волинська, Закарпатська та Чернівецька), водночас є прикордонні регіони (Донецька, Івано-Франківська, Київська, Рівненська та Харківська області), які не надають значення транскордонному співробітництву як чиннику регіонального розвитку.

3. Для активізації соціально-економічного, науково-технічного, екологічного та культурного розвитку суб'єктів транскордонного співробітництва затверджують *регіональні програми щодо розвитку транскордонного співробітництва*. Тільки в третині прикордонних регіонів України затверджено регіональні програми щодо розвитку транскордонного співробітництва (Волинська, Закарпатська, Львівська, Луганська, Рівненська та Харківська області).

4. Формування та реалізація *спільних транскордонних стратегій* транскордонного співробітництва сприяє зменшенню диспропорцій соціально-економічного розвитку в транскордонному просторі та

Таблиця 1

Результати транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України *

Індикатор	область	Вінницька	Волинська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Луганська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Рівненська	Сумська	Харківська	Херсонська	Чернівецька	Чернітвська
1.	Кількість угод про транскордонне співробітництво, одиниць	2	6	1	1	7	-/+	2	1	1	3		7	1	2	3	2	3	2
2.	Транскордонне співробітництво як стратегічний пріоритет розвитку області, визначено / додаточно	+	-/+	-	-/+	+	-/+	-	-	-/+	+	-/+	-	-	-/+	-	-/+	+	-/+
3.	Наявність регіональних програми розвитку транскордонного співробітництва, +/-	-	+		-	+		-	-	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-
4.	Спільні стратегії розвитку транскордонного співробітництва розроблено / реалізується	-	+/-	-	-	-	-	-	-	-	+/-	-	-	-	-	+/-	-	-	-
5.	Єврорегіон, +/-одиниць	+	+	+/-	-	+	+	+/-		+	+/-	+	+/-		+	+	+	+	+
6.	Програма ЄС ППРРУ (Лот I)	+	+		+	+		+			+			+	+	+	+	+	+
7.	Ініціатива ЄС Східне партнерство, +	+	+		+				+					+					+

Продовження табл. 1

Індикатор	Вінницька	Волинська	Донецька	Житомирська	Закарпатська	Запорізька	Івано-Франківська	Київська	Луганська	Львівська	Миколаївська	Одеська	Рівненська	Сумська	Харківська	Херсонська	Чернівецька	Чернівецька
8. Програми ТКС ЄС ЄІСП +/- (одиниць)		+	+		+2	+	+2			+	+	+2	+			+		
9. Кількість транскордонних проєктів на регіональному рівні, одиниць	5	30	1		80	2	30	1		50		14	5	8	12			11
10. Кількість транскордонних спільних заходів упорядков 2013 р., одиниць		22		16	7	1	26	8		19			12		24			32
11. Пункти пропуску, кількість	8	12	3	5	19			1	9	7		35	6	21	16			14
12. Спрощення перетину кордону мешканцями прикордоння, діє / підписана відповідна угода		+			+		/+			+		/+						/+

Складено на основі: Матеріали науково-аналітичної доповіді «Розвиток транскордонного співробітництва» (рішення Бюро Відділення економіки Національної академії наук України від 29 жовтня 2013 р., №11) / І. Тимечко, Ю. Цибульською, В. Черторийським та ін.; НАН України. Ін-т регіон. дослідж.

* Інформація надана суб'єктами транскордонного співробітництва на регіональному рівні (за запитом), з офіційних сайтів центральних і регіональних органів влади, органів місцевого самоврядування на регіональному рівні.

поступовому зближенню параметрів суміжних прикордонних регіонів сусідніх країн, яке відбувається в процесі запозичення, відтворення чи формування спільних методів, способів, інструментів підвищення конкурентоспроможності. Нині розроблено Стратегію транскордонного співробітництва Люблінського воєводства (Польща), Львівської, Волинської (Україна) та Брестської (Білорусь) областей на 2014-2020 рр., де ключовим завданням є підвищення рівня життя мешканців прикордоння шляхом ефективного втілення положень документа.

5. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах *єврорегіонів*. Більшість єврорегіонів на кордонах України та сусідніх з нею держав функціонують як структурні підрозділи обласних державних адміністрацій. Порівняно з єврорегіонами за участі прикордонних регіонів України, єврорегіони ЄС переважно сформовані та функціонують на рівні територіальних громад.

В Україні спостерігається незначний вплив єврорегіонів на активізацію транскордонного співробітництва, що зумовлено організаційним аспектом їх формування та розвитку. І досі єврорегіони не стали організаційно-фінансовою платформою координації транскордонного співробітництва.

У березні 2015 р. у планах заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною [1] передбачено розроблення проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з ратифікацією Протоколу № 3 до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями стосовно об'єднань єврорегіонального співробітництва», що підвищить конкурентоспроможність єврорегіонів.

6. *Програми ЄС* значно переважають за кількістю та обсягом фінансування серед інших програм міжнародної технічної допомоги, які прямо або опосередковано стосуються транскордонного співробітництва. Так, найактивнішими щодо фінансування питань транскордонного співробітництва в Україні можна назвати програми в рамках «Європейського інструменту сусідства та партнерства (ЄІСП)», а також Програми ініціативи «Східне партнерство» та «Підтримки політики регіонального розвитку України».

Однією з вимог більшості Програм є співфінансування проектів. Так, Львівська обласна рада затвердила Порядок співфінансування проектів міжнародної технічної допомоги з обласного бюджету (18 березня 2014 р.), що містить процедури та механізми реалізації та фінансування з обласного бюджету проектів міжнародної технічної допомоги.

Важливо також зазначити, що з 50 польсько-українських проектів, які реалізується у Львівській області, в 11 проектах «лідерами» є українські організації (20%), 27 проектів реалізуються державними структурами (54%), 17 проектів – органами місцевого самоврядування (34%), 11 проектів – НУО (20%), 5 проектів – ВНЗ (10%) [2]. Загальна вартість проектів транскордонного співробітництва (Програма ЄІСП), які реалізуються на цей час у Львівській області, становить понад 70 млн євро, у тому числі кошти для української сторони орієнтовно – 35 млн євро.

Значна увага в контексті розвитку транскордонного співробітництва приділяється розвитку *прикордонної та митної інфраструктури*, відкриттю нових і реконструкції діючих пунктів пропуску, вдосконаленню режиму їх роботи та доведенню до відповідних вимог міжнародних стандартів. Сьогодні, наприклад, не дотримано європейські стандарти щодо забезпечення відстані між пунктами пропуску в межах 20 км. Хоча, враховуючи розбудову прикордонної інфраструктури, упродовж 2013-2014 рр. на українсько-польському кордоні відкрито два міжнародних пункти пропуску через кордон з механізмом спільного догляду на польській стороні

Водночас ефективною формою спрощення перетину кордону для мешканців прикордонної зони Україна-ЄС проявився місцевий прикордонний рух, який діє згідно з міждержавними угодами України з сусідніми країнами-членами ЄС. Усе ще залишається актуальною проблема підвищення рівня доступності до державного кордону та покращення процедур перетину кордону.

Нерівномірності соціально-економічного розвитку суміжних прикордонних регіонів у транскордонному просторі та запровадження взаємних спрощень при перетині кордону мешканцями прикордонних територій України сприяють активізації неформальної взаємодії в транскордонному просторі.

Неформальна взаємодія учасників транскордонного співробітництва:

1. Прикордонна торгівля – закупівля мешканцями прикордонних територій товарів на транскордонному ринку для власних потреб або потреб місцевих ринків без митних платежів у межах, дозволених законодавством.

2. Транскордонна трудова маятникова міграція – короткочасна і регулярна зайнятість мешканців прикордонних територій по інший бік кордону [3].

3. Неформальна взаємодія з питань транзитних перевезень для автомобільного транспорту.

Висновки. Особливості впливу неформальної взаємодії на умови життєдіяльності прикордонного регіону:

- наймані працівники прикордонних територій працюють в середньому на 50-80 годин (6-10 днів) менше при середньому рівні 1800 год./рік. Це є індикатором того, що працівники використовують вивільнений час на поїздки за кордон;
- обсяг оптової та роздрібною торгівлі в загальному обсязі виробленої / реалізованої продукції на прикордонних територіях вищий від інших територій. Приєднання Польщі до ЄС і відповідні інфляційні процеси, спонукали поляків упродовж 2004-2006 рр. до придбання товарів в Україні, що зумовило зростання обсягу реалізованої продукції на прикордонних територіях у 3-5 разів;
- на загальнообласному рівні чинник близькості до пунктів пропуску через кордон не здійснює значного впливу на рівень добробуту, зате на рівень добробуту членів прикордонних територіальних громад позитивно впливає близькість до пунктів пропуску, зокрема до пункту пропуску «Краківець» на кордоні України з Польщею;
- доходи від формальної економічної активності значно впливають на приріст житлової площі в прикордонних територіальних громадах. Формальність економічної активності притягує потенційних членів прикордонних територіальних громад.

Транскордонна взаємодія вимагає понесення певних трансакційних витрат, тому при виборі моделі взаємодії серед взаємозамінних форм взаємодії суб'єкти вибирають найефективнішу, тобто ту, застосування якої вимагає менше трансакційних витрат. Економічні умови, у т. ч. інституційне середовище, впливають на рівень трансакційних витрат, чим спонукатимуть до вибору найефективніших з точки зору учасників форм транскордонної взаємодії, що своєю чергою, змінюватиме інституційне середовище.

Через останні події на сході України ситуація на українсько-російському кордоні залишається напруженою. Трансформація інституційного середовища України з Російською Федерацією блокує взаємодію суб'єктів та учасників транскордонного співробітництва і не тільки в українсько-російському транскордонному просторі, а й частково в транскордонному просторі України з країнами ЄС.

Список використаних джерел

1. План заходів з імplementації угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2014-2017 роки від 17 вересня 2014 р. № 847-р [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>.
2. Проект «Аналіз політики транскордонного співробітництва у Львівській області» / ГО «Європейський діалог» – 20.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dialog.lviv.ua/analiz-polityky-transkordonnoho-spivrobotnytstva-u-lvivskij-oblasti/>
3. Інфраструктура забезпечення розвитку транскордонних ринків праці в Україні : монографія / відп. ред. Н. А. Мікула. – Львів : Інститут регіональних досліджень Національної академії наук України, 2013. – 202 с.

Tymechko I. R. Features of development of cross-border cooperation by border regions of Ukraine.

The analyzes and summarizes of the indicators of cross-border cooperation development in Ukraine are conducted in the article. Formal and informal interaction of actors and participants of cross-border cooperation in Ukraine is detected. The phenomenon of informal cross-border cooperation in cross-border space and it's impact on the living conditions in border regions of Ukraine are determined by the author.

Key words: cross-border cooperation, actors of cross-border cooperation, participants of cross-border cooperation, informal interaction of cross-border cooperation participants.

Тимечко И. Р. Особенности развития трансграничного сотрудничества приграничных регионов Украины.

Проведен анализ и обобщены индикаторы развития трансграничного сотрудничества Украины. Выявлено формальное и неформальное взаимодействие субъектов и участников трансграничного сотрудничества Украины. Выделены явления неформального взаимодействия в трансграничном пространстве и их влияние на условия жизнедеятельности приграничных регионов Украины.

Ключевые слова: трансграничное сотрудничество, субъекты трансграничного сотрудничества, участники трансграничного сотрудничества, неформальное взаимодействие участников трансграничного сотрудничества.